BOSKOVICE.

Jedeš-li z hlavního města žírné Moravěnky — Brna — čarokrásným údolím řeky Svitavy k severu, zahlédneš po jednohodinné jízdě, když jsi projel desíti kratšími i delšími tunely, u Lhoty Rapotiny před sebou v pravo mezi lesnatými vrchy vel kolepé šedé zříceniny slavného druhdy sídla pánů z Boskovic — hradu Boskovického. Ale jen na kratinko uzříš krásný ten obrázek, a vlak zase unáší tě dále.

Vystoupíš-li ve stanici Skalice-Boskovice a projdeš-li osadou Mlatkovem, dorazíš za stálého, mírného stoupání po slabé hodince do města Boskovic, jichž nespatříš dříve, pokud jsi se jim na dostřel nepřiblížil. Tak pěkně ukryty jsou v údolí a z části za zabýbající se lesnatou strání pod starým hradem Boskovickým a pod troskami druhého hradu „Bašta“ zvaného. K malebnému tomuto obrázku nemálo přispívá mohutná budova nového zámku, jež jasnou žlutí velmi účinně odráží se od tmavého pozadí, neobyčejný zevnějšek starobylého chrámu děkanského, půvabně štíhlá věž prastaré radnice (nyní c. k. okr. soudu), památný kostelík na hřbitově, moderní, krásná budova měšťanských

škol, přepodivně nlepené a sestavené domky židovského města, jakož i orientální vzhled židovského hřbitova atd.

Rovněž tak půvabné a pro turistu vděčné jest i okolí města Boskovic, jistě krásnější a příjemnější než mnohá vyhlášená místa. A přece — divnou náhodou — čeští turisté si Boskovic málo všímají, skoro nic. Idyllická údolí melkovské a pilské, tichá, městským ruchem nedotknutá, proti severu vysokými vrchy chráněná, se vzduchem na ozón bohatým, položená v lůně jehličnatých lesů, oplývající překrásnými partiemi krajinkářskými, dobře oceňuje jen Němec, obyčejně Vídeňák semitského původu. Máš-li rád kraj otevřený — rovinu, poskytnou ti ho Boskovice také. Táhneť se zrovna od Boskovic na Jevíčko k Trnávce úrodný pás země, rovinka zvaná „Malá Haná". Je jisto, že by i skutečné Hané nedělala nečest. Rád li stoupáš do vrchů, vylez si jen na Zlatník, Vorlík, Škatulec a třeba i vzdálenější Mojetín a budeš spokojen.

Než vkročme již do města! Aby nám nic neušlo, oblédneme se ještě před městem na pravo. Uzříme kamennou zdí obehnaný *židovský hřbitov* s celým lesem malých i větších pomníčků. Hřbitov se právě rozšiřuje, zrovna jako roste i vliv a expanse Israelitů v městě. Na levo uzříte panskou cihelnu a už vcházíte Komenského třídou do Boskovic. Ulice tato jmenovala se původně Německá (patrně při založení města osazena byla Němci), později Brněnská. Brzy uzříte na pravo jednopatrovou

budovu *zimní hospodářské školy*, velice dobře u vzdělání rolnického dorostu působící. Pokročíte-li ještě výše, máte na pravo moderní *budovu měšťanských škol*, jejíž pěkné průčelí bohužel trpí tím, že se nedá z úzké ulice řádně přehlédnouti a nečiní toho dojmu, který by činilo na volném prostranství. Hned vám napadne, že místo nebylo vhodně voleno, a že budova měla státi jinde. Chcete-li, můžete si i moderně zařízený a vhodně rozdělený vnitřek prohlédnouti. V budově umístěna je i pokrač. škola průmyslová pro hochy. Měšť. i prům. škola patří k nejsilnějším na Moravě. Tělocvičny školní používá mužský i dámský „Sokol", pokud nebude míti vlastní sokolovny. Vykročíte-li z budovy měšť. škol, stojíte před *knihkupectvím* páně Kubínovým. Je to také obchod papírem, kde si můžete koupiti lístky s pohledy. Ještě výše na pravo uzříte budovu *obecné školy chlapecké.* Přijeli-li jste na kole a pošramotilo-li se vám něco cestou na kole, dobře vám to spraví ve *strojírně* p. Karla Lipky, kdež si i různé potřeby můžete koupiti. Strojírna je mezi obecnou a měšťanskou školou. Postupte ještě výše a octnete se na konci Komenského třídy v malém *sadě Palackého*, kdež postaven i r. 1898 pomník „otci národa" na paměť stých narozenin. Podstavec provedl dle nákresu c. k. kam. školy v Hořicích sochař p. Drbal. Poprsí ulito bylo v Blansku. Tu počíná *třída Palackého* (dříve Kobližní ulice), ve které neuzříme žádných památností. Nárožní budova Palackého třídy a *Hálkovy třídy* (dříve

Růžové ulice) je *c. k. pošta.* Ještě dále v Hálkově třídě je budova *dívčí školy obecné.*

Na západní straně velkého náměstí upoutá naši pozornost starobylý *děkanský chrám sv. Jakuba.* Pěkná gotická stavba tato z tesaného kamene hyzděna je nevysokou, hmotnou věží. Na zdi vedle oltáře jest obraz sv. Jakuba, jemuž chrám zasvěcen, od E. Engerta, na pobočních pak oltářích obrazy sv. Antonína Paduanského a sv. Františka De Paula snad od téhož umělce. Všimněte si také pěkného obrazu „Smrt sv. Josefa". V presbyteriu jsou tři nádherné náhrobky renaissanční nevšední krásy s podobami členů rodu Zástřizlského ze 16. století. V pravo od velkého oltáře jest náhrobní kámen pana Procka Morkovského ze Zástřizl (nar. 1557, zem. 1579), v levo pak rytíře pana Jaroše Morkovského ze Zástřizl a na Boskovicích, jeho manželky paní Johanky Drnovské z Drnovic a jejich dítek (z r. 1583). Třetí kámen jest rytíře pana Václava staršího Morkovského ze Zástřizl a na Boskovicích a jeho manželky paní Kunky z Korotína (z r. 1600). Toto je asi nejvyšší kostelní náhrobek v zemích českých. Kromě toho jest v presbyteriu pamětní kámen Víta Edera ze Šťávnice, někdejšího pána Boskovického (z r. 1572). V lodi chrámové jsou dvě kaple. Loretánská, vystavěná r. 1670 od Jana Bohuše ze Zástřizl, a „Srdce Pána Ježíše" zřízená r. 1847 z předsíně u bývalého vchodu nákladem hraběnky Marie z Dietrichšteina. U dveří jsou do zdi vloženy dvě hlavy z kamene vytesané s erbem

boskovickým a dubským. Na věži jsou 4 zvony, z nichž 3 mají latinské nápisy, a hodiny. — Kostel tento založen byl asi zároveň s městem na začátku 13. století. V nynější podobě vystaven asi okolo r. 1500 od Ladislava z Boskovic a jeho manželky Magdaleny z Dubé. Sto let později (r. 1600) vystavěl Václav ze Zástřizl nynější věž. R. 1839 zřídil nábožný patron, František Xav. br. z Dietrichšteina, novou zakristii a nad ní oratorium a dal r. 1845—47 loď značně rozšířiti a průčelí dále ku předu postaviti, chor přeložiti atd. Vedle kostela je *farní budova*. Připomenouti dlužno i to, že r. 1613 povolal Václav mladší ze Zástřizl do Boskovic za faráře Jana Sarkandra, později za blahoslaveného prohlášeného, kterýž však pro své prudké útoky na utrakvisty (pod obojí, kališníky) po dvou letech odejíti musil.

Když už jsme při kostelech, prohlédneme si i památný *kostelík Všech Svatých* na hřbitově. Projdeme úzkou uličkou na severní straně náměstí a *Havlíčkovou třídou* (původně Klausnou, pak Jevíčskou ulicí zvanou) a dostaneme se ke hřbitovu. Filialní kostelík Všech Svatých prodělal 3 stavební doby. Původně byla to okrouhlá, neveliká kaplička, jež pak rozšířena až k nynějšímu presbyteriu a konečně rozšířena o gotické presbyterium. Má sličný hlavní oltář barok. slohu a druhý menší. Pravé unikum je starožitná tepaná železná kazatelna slohu renaissančního, překrásné ruční práce, s českým nápisem z r. 1626, již původně

pro hlavní kostel zhotoviti dal Silvester Fiota z města Klaveny (Chiavenny), jak nápis hlásá. Na vížce, s níž je utěšený rozhled po Boskovicích a okolí, jsou zvonky s českým nápisem z r. 1567. Tento kostelík vystaven prý byl od cechu soukennického r. 1567, ač původní kaple jistě již před tím dávno stála. Hřbitov při něm jest z r. 1786.

V Havlíčkově třídě podíváme se ještě na *bývalý sbor Moravských Bratří* (nyní č. 26) s letopočtem 1561 nade dveřmi. Tu měli Bratří, vynikající přísným životem a tedy i čistotou mravů, svou církev a školu.

Na zpáteční cestě uzříme i *městskou nemocnici*, stojící na místě, kde za starodávna stál podobný dům „špitál" zvaný. Nová, moderní nemocnice je v poli nedaleko hřbitova.

Na náměstí podíváme se ještě na *bývalou radnici* (nyní c. k. okr. soud) se štíhlou, péknou věží a erbem Ladislava z Boskovic a jeho manželky Magdaleny z Dubé. Způsob věže, zřízení chodeb a světnic svědčí o velikém stáří.

Vedle jest dům (dříve Čapkovský zvaný), kdež umístěno je *c. k. okr. hejtmanství*, a ještě dále nynější *radnice*.

Kolem bývalé radnice dostaneme se téměř v okamžiku na Mensdorffovo koliště (býv. Hradská ulice). Nárožní veliký dům zvaný *residence* jest sídlem ředitelství velkostatků hraběte Mensdorffa Pouilly a některých úředníků. Byl vystaven r. 1720 a sídlila v něm vrchnost po 10 let, když starý hrad pustl. Jest v něm

mnoho pokojů prostranných a pohodlně zařízených. Vedle jest veliký dvůr panský.

Málo dále na pravo jest dům milosrdných sester, všeobecně *klášter* zvaný, v němž jest umístěna 3třídní soukromá dívčí škola a kaple domovní. Na tom místě stával panský špitál vystavený r. 1756, jenž zrušen r. 1848. Dům propůjčen milosrdným sestrám r. 1857.

Pokročíme-li ještě maličko dále, octneme se u pěkného *nového zámku* hrabat Mensdorffů. Je to imposantní dvoupatrová budova s prostranným vchodem a krásným uvnitř schodištěm, s mnohými velkými pokoji, s domácí kaplí a knihovnou obsahující přes 3000 knih po většině francouzských a německých. V pokojích lze uzříti mnoho vzácných obrazů, představujících výjevy z války turecké z r. 1683 od nizozemských umělcův, ve zlatě na pergameně malovaných. Na tomto místě býval druhdy klášter dominikánský r. 1682 založený a r. 1784 zrušený a za příčinou stavby nového zámku r. 1819 z velké části rozbořený.

Po té chutě pustíme se ke zříceninám starého hradu, kolébce to slavného rodu pánů z Boskovic. Dáme se delší, za to méně namáhavou cestičkou levou, abychom užili rozkošné procházky a utěšeného pohledu na údolí Bělé od „pěkné vyhlídky“. Za kratinko obejdeme celý „kopec“ a octneme se u *starého hradu*. Hrad rozkládá se na skalnatém vrchu se dvou stran velice příkrém. Střílnami opatřené hradby vně jeví se velmi dobře zachovalé. Jdeme kolem zbytků kdysi klenuté

chodby přes zasypaný nyní příkop, druhdy zdvihacím mostem opatřený, až ku bráně, nad kterou uvidíme znak pánů ze Zástřizl s nápisem dobře zachovalým a práce opravdu umělé z r. 1568. Teprve uvnitř kdysi slavného hradu patrna jest spousta trosek. Jen nad branou a vedle ní uvidíš ještě starodávné obydlí, zřízené nyní pro hajného, zpola zasypané rozsáhlé sklepy a hladomornu. V rohu při zdi můžeš se podívati také na hlubokou studni, z níž dosud voda ohromným kolem šlapacím se vytahuje. Sem tam uvidíš na kameni ještě stříbrný hřeben sedmizubý — znak to pánů z Boskovic — bílé lilie v červeném poli — znak Zástřizlův — a i dva zahradnické nože ostřím k sobě obrácené — znak Dietrichšteinův. Vše leží tu tiše, pošmourně, zarostlé bujnou vegetací: kopřivami, bodláčím a bezem. Než, naplní li tě tesknotou rumy bouřím a větrům uvnitř hradu v pospas vydané, tož tím více potěší tě překrásné panorama, rozevírající se z horního patra starého hradu. Jako na dlani leží tu před tebou úrodná rovinka, táhnoucí se k Jevíčku, ohraničená lesnatými chlumy, mezi nimiž zvláště vynikají Sudice se dvorem „Pastvisko“ zvaným a dále Vanovice s velikým kostelem. Máš-li dobrý zrak, dohlédneš až ke Svojanovu v Čechách. I silhouetu Praděda a Jesenického pohoří spatříš za jasného dne. K jihu vine se bílá silnice ke Lhotě Rapotině, za níž jako na stráži stojí oba Chlumy. Obrátíš-li se nazpět, uvidíš na vrších v zadu jako orlí

hnízda rozložené dědinky Hrádkov, Vratikov, Velenov a nejvýše Okrouhlou. — Na vedlejším pahrbku, zrovna kousek od hradu, můžeš si ještě prohlédnouti zbytky druhého hradu „Bašta“ zvaného, jistě staršího. Než místo jeho označeno je dnes už jen několika polozbořenými sklepy.

Kdy město Boskovice a hrad stejného jména byly založeny, s určitostí pověděti nelze. Jisto však jest, že stalo se tak v době velmi dávné, nepochybně již na počátku 13. století. Aspoň r. 1222. Jimram z Boskovic v listinách uvádí se najisto. Slovutný rod pánů z Boskovic, jemuž co do záslub o vlast a národ málokterý jiný rod domácí se vyrovná, vládl zbožím boskovickým přes 400 let. Po celou tu dobu členové věhlasného rodu tohoto uvádějí se mezi správci předních úřadů zemských a neskonalé slávy nabyli jako znamenití vojevůdcové, obětaví podporovatelé věd a umění a ctitelé i obhájcové jazyka českého. Odkazujíce laskavého čtenáře k pěkné monografii Šemberově „Páni z Boskovic“ (Vídeň 1870), jakož i „Historickým Rozhledům“ (roč. I. seš. 5. v Telči), uvedeme tu dle Šembery jen přehledně držitele panství Boskovického.

Nástupce Jimramův *Lambert z Boskovic* (1237—1250) žil za vpádu Tatarů a zdá se, že mu bylo i rodného sídla brániti proti svéřepým Asiatům. Jako nástupci jeho uvádějí se páni *Velen a Jimram* z Boskovic (1250—1255). O pozdějších osudech pevného hradu a města málo zpráv se nám zachovalo. Prvá

historická zmínka o hradu činí se teprve r. 1313. Bylť té doby pánem na Boskovicích *Arkleb z Boskovic* (1308—1334), pověstný odpůrce mladého krále Jana Lucemburského. Nevíme, nenáviděl-li Arkleb krále Jana pro cizozemský jeho původ a vrozený jeho odpor proti Čechům a Moravanům, či proto, že král Jan ve škůdnictví zemském jemu překážel. I vypravil se král Jan s vojskem na Moravu a potřev spojence Arklebovy, mocně hrad Boskovický sevřel a brzy ho i dobyl. Při tom i obyvatelé Boskovic mnohé příkoří od obléhajících snášeli. Král Jan Arkleba zase na milost přijal, když napřed 10 nejváženějších pánů moravských a českých za pokojné chování jeho se zaručilo.

Později objevuje se zmínka o hradu r. 1325, kdy jmenuje se jakýsi Čeněk purkrabím na Boskovicích. Bylť to asi hradní správce tehdejšího pána Ješka z Boskovic. *Ješek (Jan) z Boskovic* (1335—1363) byl moudrý hospodář a současník Karla IV., při jehož dvoře v Praze často se zdržoval. Arkleb i Ješek byli *komorníky* [1]) brněnskými. Nástupcem jeho v držení hradu byl *Oldřich z Boskovic* (1363—

[1]) Nejvyšší komorník byl úředník, který bděl nad důchody komory královské (v Čechách). I v soudnictví byla moc jeho veliká. Pod nejvyšším komorníkem stály deské zemské. Desky čili dsky zemské jsou veřejné knihy, do kterých se zapisují statky movité t. zv. stavovské se všemi věcnými právy a břemeny. Poněvadž tyto byly na Moravě dvoje (v Brně a Olomouci), byli na Moravě i dva nejvyšší komorníci zemští.

1388). Ale ještě buď v posledních letech jeho života, buď po jeho smrti připadl hrad i *Bašta* s celým panstvím markraběti Joštu způsobem neznámým. Po smrti jeho stal se statkem *komorním* [2]) a byl spravován *purkrabími* [3]) markrabskými, z nichž připomínají se Boček z Kunštátu a Poděbrad a Jiří i Proček z Kunštátu a Opatovic.

V této *době odcizení* (1388—1458) mnoho utrpěl hrad Boskovický i město. Když totiž veliký válečník a slepý hrdina husitský Jan Žižka z Trocnova u Přibyslavi zemřel, vtrhlo vojsko husitské do Moravy a dobyvši kláštera třebíčského a města Ivančic, oblehlo i hrad Boskovický, posádkou Zikmundovou hájený, a prudkým útokem ho dobyvši, i nedalekou *Baštu* rozbořilo. Hrad Bašta již opraven nebyl, jen nepatrné zbořeniny sklepů ukazují dosud nyní místo, kde druhdy stával. — V této době odcizení a to r. 1415 poprvé v listinách uvádí se *město Boskovice* v rozepři Vaňka Černohorského z Boskovic s Bočkem z Kunštátu. Než Boskovice zůstaly v cizí ruce jen 70 let. Již r. 1458 slavný král Jiří z Poděbrad a Kunštátu daroval je Vaňkovi Letovickému z Boskovic, přívrženci strany husitské.

Vaněk z Boskovic (r. 1432—1465) byl jedním z nejváženějších mužů rodu boskovického i jako správce předních úřadů zem-

---

[2]) Komorní statek = statek patřící komoře královské.

[3]) Purkrabí = správce hradu.

ských (nejvyšší *hejtman*[4]) i jako muž vůbec o obecné dobro a vlast velice zasloužilý. Prokázav i králi Ladislavovi i Jiřímu z Poděbrad mnohé dobré služby, dostal se tak přízní královskou opět v držení vzácného majetku svých předků. K jeho žádosti povolil také král Jiří městu výroční trh na den sv. Víta (1463).

Od těch dob až do spustošení hradu neudálo se na hradě Boskovickém nic důležitého, co by zapsáno bylo v dějinách Moravy. Nástupce Vaňkův *Václav z Boskovic* (1465—1482) postavil se v bojích o korunu českou i se strýci svými na stranu Matyáše, krále uherského, ač mnoho vděku od něho nedošel. Později zvolen byl i nejvyšším komorníkem práva olomouckého a přičinil se v přední řadě o to, aby desky zemské místo lat. jazykem na stálé časy psány byly *jazykem českým*. Vácslav z Boskovic a synové jeho Jaroslav a Ladislav sprostili obyvatele Boskovic *odúmrti*[5]) za 600 kop gr. (1477). Nástupce Vácslavův na Boskovicích *Jaroslav*

[4]) Nejvyšší hejtman sluje na Moravě první zemský úředník, který býval dříve obyčejně správcem země.

[5]) Odúmrť je statek, jemuž majitel odumřel, potomkův nezanechav. Dědictví ve dskách zemských zapsané přicházelo odúmrtí na krále. Ale i vrchnosti na svých statcích osobovaly si právo odúmrtí. Právo to zvrhlo se a vykonáváno často způsobem nelidským a necitelným. Sotva otec bezdětný skonával, již bývala vdova z domu vyháněna a některými svršky pro výživu odbyta. Laskavější vrchnosti často městům za plat a mnohdy i z pouhé milosti udělovaly výsady, jimiž se odříkaly práva odúmrtí, tak že i lidé bezdětní mohli statek jiným odkazovati.

biánu a Sebestiánu (1570). Obyvatelům Boskovic potvrdil pan Jaroš Morkovský ze Zástřizl právo, dle něhož mohli „jen měšťané v rinku a ti, kdož měli domy na to vysazené, víno a pivo šenkovati“. V poslední vůli své pan Jaroš odkázal i *Sboru moravských bratří*, kteří vystavěli si v Jevíčské ulici r. 1561 církev i školu, 50 zl. a nařídil synu svému Václavovi, aby k tomu 50 zl. přidal a dával knězi bratrskému ročně 40 zl. Jaroš ze Zástřizl pochován jest v kostele sv. Jakuba v Boskovicích, kdež dal si hrobku zříditi.

Nástupce Jarošův *Václav ze Zástřizl* (1583—1600), dědičný *kraječ či truksas* [8]) císaře Rudolfa II., dostavěl hrad a zřídil v něm znamenitou zbrojnici. Sboru a špitálu bratrskému odkázal v poslední vůli 70 zl. Jsa zdraví chatrného, poručil hrad i panství bratru svému Bohuši. Než do své smrti měla jmění toho užívati manželka Kunka.

Po její smrti ujal se dědictví bratr Václavův *Bohuše ze Zástřizl* (1607—1612). Týž propůjčil měšťanům některých výhod v šenkování nápojů a uložil obecním starším, aby z příjmův a vydání každý rok činili náležité účty.

Synovec a nástupce jeho *Václav mladší ze Zástřizl* (1612—1632) žil za smutné doby nepokojů náboženských i politických, za kruté porážky a pronásledování českého národa

[8]) Kraječ či truksas, vysoký hodnostář dvorský, původně králů německých, který nad kuchyní a hospodářstvím panovníkovým vrchní dozor měl.

v době pobělohorské. I v Boskovicích nastaly neblahé třenice náboženské a prudké spory. Vácslav povolal faráře Jana Sarkandra do Boskovic, aby evangelíky a moravské bratry na víru katolickou obracel. Ten vzal sobě ku pomoci tři jesuity, ale práce nevalně se dařila. Tato náboženská rozčilenost byla asi příčinou, že Boskovští postavili se i na odpor Dampierovi, který s vojskem do Slezska Boskovicemi táhl. Proto město vydrancováno (1622) a velká kořisť do Brna odvezena. Obyvatelům Boskovic velice se Vácslav zavděčil tím, že je za neveliký plat zprostil povinnosti na hony choditi a novým držitelem panství *člověčenství* [9]) slibovati. Po jeho smrti za nezletilosti syna jeho Bohuše užívala panství manželka jeho Alžběta (do r. 1647).

Po její smrti ujal se panství *Jan Bohuše ze Zástřizl* (1647—1687), vychovanec kardinála Dietrichšteina. V dobách třicetileté války panství i město Boskovice nepřátelským pleněním i ukládáním velikých daní velice se zhoršilo. Jan Bohuše zemřel ve věku 77 let a jím po meči vymřel starožitný rod Zástřizlů. Kostelu sv. Jakuba v Boskovicích v poslední své vůli poručil 200 zl. Zástřizlové vládli na Boskovicích 120 let.

Vdova po panu Bohušovi Zuzana Kateřina Liboria provdala se za Františka Waltra hr. z Dietrichšteina. Před smrtí svou darovala

---

[9]) Člověčenství slove ve staročeském právu tělesná poddanost sedláků, týkající se samé osoby. Ve smyslu širším je člověčenství poddanost vůbec.

dominikánskému klášteru v Boskovicích, jejž s manželem založila, 20.000 zl. a zřídila *fundaci*[10]) na výživu 12 chudých poddaných. Klášter zrušen byl r. 1784. Po brzké její smrti stal se na Boskovicích pánem manžel její *František Waltr hrabě z Dietrichšteina* (1688—1738), tajný rada a rytíř zlatého rouna. Za něho obec Boskovice mnohé stížnosti vedla na zkracování a utlačování se strany vrchnosti. Ani dvoje narovnání s vrchností nevedlo k pokoji. Boskovští velice trpce nesli poddanství a po mnohaletých soudech teprve rok 1848 těchto trpkých závazků je zbavil. František Waltr žil již v době, kdy stalo se šlechtě obyčejem své hrady na horách opouštěti a pohodlné domy neb zámky sobě v rovinách stavěti. I opustil starý hrad a přestěhoval se do nového domu svého v městě, nazvaného residence, jejž r. 1720 vystavěti dal. Aby nabyl tesaných kamenů ke stavbě, dal panský úředník Antonín Boleslavský starý hrad z většiny pobořiti. Tím stal se smutně památným pro svou *vandalskou*[11]) bořivost. Přece však zůstali tam úřadové až do r. 1733. Po té bydlil tam do r. 1784 jen polesný, nyní pak nad branou jen hajný. — V pozůstalosti Františka Waltra našlo se přes million zlatých hotových peněz.

---

[10]) Fundace = nadání, nadace.

[11]) Vandalský — vandalismus slove nešetrné a hrubé nakládání s památkami uměleckými (boření, ničení krásných staveb a p.) dle způsobu surového národa Vandalů, kteří za času stěhování národů vše drancovali a ničili.

Nástupce a mladší bratr Františka Waltra *Leopold z Dietrichšteina* (1738—1773), nejvyšší komorník markrabství moravského a tajný rada císaře Karla VI., vystavěl v Boskovicích špitál pro 12 chudých na místě, kde nyní jest dům milosrdných sester *kongregace* [12]) sv. Vincence z Pauly, vůbec klášter zvaný. Sestry milosrdné zavedl tu (1857) pozdějš majitel panství hrabě Alfons z Mensdorffu-Pouilly, když špitál po zrušení poddanství r. 1848 byl zrušen.

Nástupcem jeho byl synovec jeho *František de Paula z Dietrichšteina* (1773—1813) Za něho přihlásili se po vydání tolerančního patentu [13]) (13. října 1781) někteří obyvatelé panství boskovického k víře evangelické.

Jediný syn jeho *František Xaver z Dietrichšteina* (1813—1850) jal se stavěti na místě, kde až do r. 1784 dominikánský klášter stával, r. 1819 nový zámek a dokonal stavbu ozdobné, dvoupatrové této budovy r. 1826. Hrabě Frant. Xaver byl muž vznešeného ducha, dobročinný lidumil a nadšen pro vše dobré. V letech 1845—47 rozšířil a z části i přestavěl s nemalým nákladem starožitný kostel sv. Jakuba. Pro Boskovice založil velikolepou fundaci. Jím po meči vymřela boskovická linie rodu Dietrichšteinského. Z velikého jeho jmění Boskovice

---

[12]) Kongregace = náboženský spolek, bratrství (zvláště řeholnické).

[13]) Toleranční patent jest listina, vydaná císařem Josefem II., kterouž povolena byla protestantům všech vyznání — svoboda náboženská.

a jiné statky připadly nejmladší dceři jeho Teresii, provdané za hraběte Alfonsa z Mensdorffu-Pouilly. Zbožná sestra její hraběnka Marie dala opraviti filialní kostel Všech Svatých v Jevíčské ulici.

Po smrti hraběnky Teresie stal se pánem na Boskovicích manžel její hrabě Alfons z Mensdorffu a po smrti tohoto syn jeho hrabě Alfons ml. z Mensdorffu-Pouilly.

1. Prvními držiteli od založení hradu do r. 1547. byli tedy páni z Boskovic.

2. Od r. 1547—1567 bylo panství majetkem Ederů ze Sťávnice.

3. Od r. 1567—1687 seděli na Boskovicích páni Morkovští ze Zástřizl.

4. Od r. 1688—1850 vládli tu hrabata Dietrichšteinové.

5. Od r. 1850 dosud je panství boskovické majetkem hrabat Mensdorffů-Pouilly.

S hradu dáme se kratší cestou přímo dalů a podíváme se třeba hned branou pod klášterem do židovského města, jež tvoří samostatnou obec. Kolem synagogy, vystavené r. 1698, přijdeme do Bílkovy třídy (býv. Doubravská ulice), kdež v domku na levé straně v č. 160 narodil se slovutný vlastenec, paedagog a podporovatel českého živlu ve Vídni Petr Bílka (nar. 4. května 1820, zemřel 11. září 1881 ve Vídni). Proslýchá se, že městská rada má v úmyslu ozdobiti tento prostý domek pamětní deskou, kterou štědrý mecenáš dávno si zasloužil. Na stráni nad žid. městem jdou „Zahrady“, skládající se z ulice Velenovy, Zástřizlovy a Dietrichšteinovy.

Rok 1848, jakožto rok probuzení národa našeho, zasáhl živě i v Boskovice; od té doby vzmáhá se město vůčihledě, a národní uvědomění se šíří, takže i v tom ohledu zanechá návštěva v Boskovicích pěkný dojem, který bude dovršen, až po dvou letech otevře se v Boskovicích české gymnasium.

BOSKOVICE. Dle fotografií p. Frant. Lipky.

Několik rozptýlených kapitol z minulosti Boskovic.

Sděluje Fr. Lipka.

Za staré tyto noviny máme co děkovati hlavně Ant. Pardubskému, dobře meritovanému rychtáři m. B. přede 200 bez mála lety, jenž vlastní rukou poznamenal současné události místní a tak se stal kronikářem boskovským. Zápisky jeho uloženy jsou ve zdejším archivu obecním a s nimi soudobá zaznamenání P. Polcera a Filipovského, písaře obecního a pozdější pokračování boskovské kroniky měšťana Dom. Kučery dostalo se do Olomouce (do sbírek musejních.*)

Jest s podivením, jak často u nás na věž kostela sv. Jakuba nové zvony taženy, ale zajisté méně, zvíme-li, z jaké příčiny se tak mnohdy stalo. Sotva kostel postaven na rozhraní 15. a 16. věku, zůstával dlouho bez krytu — aspoň z r. 1531. máme spolehlivou zprávu, že před tím krov na věž dán býti nemohl pro nedostatek peněz (bylot jich tehdy

*) Výpisky z nich, hodící se pro širší veřejnost, vyšly tiskem v „Časopise vlasten. musejního spolku v Olomouci“, věci pak lokálního významu podáváme tuto.

více zapotřebí na válčení se zlým nepřítelem Turkem), ale s mistrem Mikulášem pevně cena smluvena, za kterou by krov i kryt opatřil. V roce 1566, kdy hrad boskovický, kolébka staroslavného rodu pánů z Boskovic, byl přišel v majetek cizáka Víta Edera ze Šťávnice, vyšel oheň od Klimše, sládka, a strávil celý kostel i s věží mimo 85 domů kolem, s farou i školou. Tehdy všecky zvony se rozpustily. O 2 léta později, za nové už vrchnosti původu moravského, za p. Jaroše Morkovského z Zástřizl, dán na kostel nový krov z nákladu vrchnosti a makovička vytažena z nákladu obecního, pak pořízeny i zvony nové. Po půldruhém teprve věku dovídáme se o dalším osudu zvonů. Bylo to právě o Božím Těle, dne 8. juni v r. 1719, když okolo 10. hodiny po blízku kostela (v domě jednoho žida naproti knězově zahradě) oheň vznikl, ale tehdy chrám Páně od ohně i vší zlé příhody chráněn (buď Bohu chvála) a milostivě zachován, jak P. Polcer svědčí, krom že na věži kostelní zvon prostřední skrz a pro časté zvonění proti škodlivému povětří v poledne 9. juni se rozpukl. A r. 1720 dne 1. augusti přivezen byl prostřední zvon s lauret. P. Marií, 20 centů a 96 liber těžký, litý zvonařem Sigm. Kerkerem v Brně. 1734 dne 4. sept. taženy nové zvony, zde v městě Boskovicích zvonili jimi poprvé nebožtíku Jiřímu Mazánkovi, a jeho synu Šimonovi naposledy starými. A po 3 letech od téhož zvonaře dne 3. máje tažen na věž nový zvon jmenem Smutný.

V roku 1717 dne 13. juni zvonili poprvé hrubými zvony proti mračnům; i v druhém kostele zdejším (dominikánském) svolil P. vicarius Prokop dvěma hrubými zvony taktéž proti mračnům vyzváněti, ale k lítosti o výsledku se nedočítáme. Nevíme, jak se vyzvánění proti živelním pohromám osvědčilo, ač o takových novinách máme hojných zpráv. Na př. dne 20. aug. 1720 z dopuštění Božího přišla v poledne veliká povodeň, že jí nebylo pamětníka. Voda přinesla až 2 centy těžké kameny ke kostelíku Všech Svatých. Nejspíše proto o 2 léta později dne 17. juli opět po prvé, ale na malé věži malým zvonkem zvonili, což před tím nikdy nedělali. To naučení z města Prostějova jest. A tím také snad přestali, neboť kronikář zaznamenává po 20 let svědomitě noviny o stálých povodních a hrozném povětří i mnohý list z pohnutých dob, ale zvonění více nevzpomíná.

Mezi novinami o živelních pohromách dovídáme se: R. 1740 dne 22. aug. okolo 5. hodiny s poledne letěly muchy, zde říká se badihlavy, mnoho tisíc milionů, žádná se nedala chytit. A další komickou zprávu z r. 1744: kol 3 sv. králů vyšla zde kometa na způsob té, která byla při obležení města Vídně 1681. Na to 20. febr. ta strašlivá metla svítit přestala. Pán Bůh všemohoucí rač obrátit k všemu dobrému a nás chránit ode všeho zlého.

Jak v ohledu náboženském Boskovští byli snášenliví a s tím spojených scénách, o tom v pamětích poučí nás nejeden moment.

Jakémus Jiříku Panovi v r. 1710 dne 22. marti před mší sv. pod křížem před farním kostelem spáleny 2 luteránské knihy. Na to 25. máje v Boskovicích usedlý kloboučník, jménem Jiří Smolka, dán do „put" a šatlavy, že naň padlo podezření, že s řečeným Jiříkem byl ve spolku, i musil se „reservirovat". Ale Bělou uplynulo mnoho vody a Smolka proto nezřekl se své víry; po 10 letech totiž se o něm dovídáme, že byl k p. faráři po druhé citován pro luteránskou víru. A zázraky (níže) se v Boskovicích udály, aniž Smolku zviklaly, tak že po nových 10 letech raději se ženou na vždy opustil Boskovice a odešel do Uher mezi souvěrce. A opatrnost jejich, páni radní, páni právopoctiví i celý magistrát m. Boskovice od spálení knih Jiříkových na veřejném místě nespustili s mysli též tohoto pochybovače. Aspoň téhož roku dopsali purkmistr, rychtář i celá rada městyse Knihnic (20. januari) o něm dlouhý spis obžalovací do Boskovic. V něm se děje zmínka o pamětických odtržencích; jeden ze slíbených zázraků týkal se jich. Přece chodili v těch Pamětících v medvědích kožích, ale dne 21. máje 1721, když skládal slib v přítomnosti pp. farářů zdejšího, bořitovského i kunštátského, stalo se a bylo při tom znamení na hrubém oltáři, neb se ten krucifix na archu, jak náleží, hejbal, což jsme všichni viděli, kteří při tom byli. Bylo (to) znamení, že přísahu spravedlivě skládají. A nově do cechu svatých přijatý Jan Nepomucký dlouho nenacházel ctitelů. V r. 1728. dne 15. vsazen

do žaláře Jan Konečný ze Skalice proto, že svému sv. patronu na obraze oči vypíchal. Už druhého dne mu ortel čten, měl býti sťát. Že prosil o appelírování, dostal od Jeho cís. M. milosť k životu býti, ale 2 léta na Špilberku arest vystát musil. A dcera Jakuba Hejbala, provdaná za Frantu Hrádkovského, podobně pro potupu sv. Jana N. byla potrestána v r. 1731 na nebevzetí P. Marie. Když veřejně na pranýři po 2 hodiny na obdiv byla vystavena a měla v hubě nastrojenou z hořce a pelyňku a jiných věcí (!) hrušku aneb s. v. cumel a po vykonané pokutě musila jíti k figuře sv. J. N. a u něho se modlit, jak by odpros činila."

A kazatelna nejednou seznámila Boskovské s událostí světovou: tu publikována klatba (r. 1738 dne 30. nov.) ústy faráře Blasia Homoly na Josefa Rakocziho r. 1743 v decembru v obou kostelích (t. farním i dominikánském, který stával v místech před nynějším novým zámkem), po kázání ohlášena klatba od t. č. papeže Benedikta IV. na ty, kteří tu falešnou víru neslýchanou po tajmu a na skrytých místech začínali, jež se jmenuje Frey Maurer. Bylo moc vojenských panů officíru, 2 důchodní i prostý lid v tom bratrstvu zapsáni. Jeden zápisek praví, že za římského císaře Josefa II. přišla zas nová víra, jež helvetská se jmenuje. P. Bůh chraň jednoho každého od toho bludu.

Jak dalece v Boskovicích byli tolerantní k židům, vidno z malé ukázky. Ve válečném

roce 1742 u Skaličky za Černou Horou se strhla šarvátka saského vojska s našimi husary, pak u Ústupu husaři a banduři nadělali Sasům velikých škod a rynk boskovský oživoval hned Brandenburk, hned mušketýři, husaři, rejthaři, huláni a dragouni, městu nadělali značných škod a celé židy — vyrabovali. A 24. apr. přišlo sem do Boskovic mnoho lidu okolního z celého našeho panství. Těšili se, že budou židy rabovat, ale jsme je zahnali. Rychtář Pardubský nejednou ulevuje svému protižidovskému smýšlení. K dokladu veselá episoda: když v r. 1716 dne 15. febr. po slavném Te Deum otevřena městská komora, byl při tom p. Podstacký na místě p. krajského. Poznamenává se o něm, že ledajak svůj úřad vedl, nebo židům veliký folk pustil, nebo žid Čavrna na koni přistrojený a půl obnažený a červenou hlinkou pokropený jako nějaký čert jezdil, nebo to bylo proti církvi, až lidé plili, a Podstacký se na to díval. Dále ve svých zápiscích zachoval Pardubský paměť těch lepších, zašlých časů. Přestanem o nich také nějakou ukázkou: Na př. v r. 1703 dne 8. aug. byl čten ortel několika vězňům, kteří ve skalickém mlýně vyrabovali Pavla Holáska. A 5. sept. poprava na nich vykonána: Frant. Sytaře syn oběšen, Franta Šekyrka též, pastýř Jakub Pokorný též a k tomu na řetázkách. — — V památný den před sv. Tomášem 1704 v nedalekých Letovicích věšeli v lese 7 cikánů a 8 cikánek, z nichž jedna byla těhotná.

Ale nic jí to nespomohlo, umřít musila. 1708 dne 13. okt. sťat Frant. Karlínský; tělo dáno na kolo, hlava na špici a zloději (t. ti lidé, kteří za vykonanou práci honoráře se domáhali) nadělali obci zdejší útrat!

R. 1724 dne 5. dec. panský ovčák Jan Kotvald pro (nám až po peníze nepovědomé) výstupy v radovém žlíbku na hrušce oběšen, manželka jeho pro zahubení dítěte na stínadle za ulicí německou sťata a kůlem srdce proraženo. A poslední obrázek z těch lepších starých časů podávám k vůli koloritu doby nezkrácený s malou jen retuší: 1732 dne 20. juni dostal se Heršl Löbl, žid, do arestu zdejšího, že ukradl svým kamarádům prostějovským v plátnech handlířů 1300 r. peněz v hospodě tvarožnické. Na to byl 4. mart. 1733 zde v Boskovicích blíž spravedlnosti na čekanu oběšen, kdežto duchovní napomínali o víru a křest, aby se obrátil. On je divně plísnil a když už na žebříku byl, a pan farář Kunštátsky jej napomínal, on mu k.......ů nadal, aby šel k svým k....m. Tak umřel židem.

Židů bylo na začátku XVIII. věku hojnost: v r. 1715 dne 22. sept. židi zatlačeni, protože P. Bůh poslal morové nakažení. Mimo inficírovaných a ke zdraví opět přišlých zemřelo z křesťanů 136, ze židů však 892 lidí. Jak značné číslo! Seznali jsme, že nebyl rychtář Pardubský přítelem židů. To, jakož i odpor proti utlačování vrchnostenskému jsou nejvýznačnější rysy povahy jeho. Drastickým

způsobem ve svých zápiskách často ulevuje své zlosti, jak uvedu. O vlasteneckém smýšlení jeho svědčí pak karakteristický záznam: 1734 chtěl desátek na obci farář Blasius Homola; ukazoval latinský urbář, nic mu nebyl platný latinský, nýbrž má býti — moravský! A za důležité měl pro pamět poznamenati mnohých dobrodinečků obce. Vizme, kterými slovy. Na př.: 1703 (?) dne 7. máje zemřel zdejší hejtman (na panství) Jan Byn ze Zásmuk. Způsobil mnoho, co prve nikdy nebylo, nám měšťanům. 1707 dne 15. juli zemřel náhlou smrtí Jiří Slovák. Pán Bůh mu vyplatil, že ponoukal uličníky (t. j. obyvatele v ulicích) proti nám měšťanům. Jiného nepřítele obce a jiného Slováka potkala nešťastná smrt 1729 dne 28. dec. Jan Slovák z Bělé totiž jda ze Svitávky domů v řece u mostu svitavského utonul. Byl podobně jako Josef Šterc nepřítelem městských privilegií, více drže s uličníky, tyto též popouzel proti nim a hlavně o městské várky zle pracoval. Tak mu Pán Bůh vyplatil!

Nám nynějším Boskovským se ani ve snu nezdálo, co útrap a hořkosti stál našich předků „bardon“. Ten (Byn ze Zásmuk) dal stavět tu hospodu mezi Židami na Bardoně — jest nejstarší svědectví Dom. Kučery, měšťana v sklepu či hospodě na „bardoně“. A týž počali 1708 stavět mezi židy měšťanům Boskovským jenom na překážku. Už 9. aug. počalo se tam pivo čepovati. Poprve dne 22. aug. vysláni 4 hodnověrní měšťané

ke knížeti F. Walteru z Dietrichštejna, ale nepochodili, na to za 4 dn, opět na zámek (t. j. na hrad), citováni. Přítomen tenkráte i purkmistr Václav Slovák, pak hejtman Karel Byn i důchodní Karel Vencovský a tito dva hrubě na tom stáli, aby se měšťané podpisem svým zavazovali knížeti, že mu k té nové hospodě svolují, ale málo jich tak učinilo. A i později byli měšťané solidárni. V sezení u p. Lorence Kučery 1710 dne 14. januari přišla mimo četné jiné jak mořský had do nekonečna se vlekoucí stížnosti s vrchností též i řeč o bardonu. P. Frant. Pštross totiž o té stížnosti proti bardonu hlavně ničeho nechtěl ani slyšet a když resolutní rychtář Pardubský prohlásil, že zájem obce nechce ani slůvkem o bardoně poškoditi, tu p. Pštros — nechť to svět ví! — zdvihl naň španělku a chtěl ho udeřiti. O 5 let později, dne 3. jan., stejným směrem kráčeli 4 vážení měšťané ‚k zodpovídání ke knížeti citýrovaní, že by proti J. M. kn. „buličníky“ naváděli, čehož dokázati se jim nemohlo. A za té návštěvy i morálního úspěchu došli, aspoň z části a to v záležitosti bardonu. Povědomý nám Karel Vencovský byl na t. ř. už hejtmanem a mocí nabízel měšťanům za odškodněnou za ten „židovský šenk bardon“, který tedy proti privilegiím a měšťanům ke zkáze byl postaven, dáti 200 rýnských. Avšak vnadidlo selhalo, nesvolili k tomu. O 3 léta později k přísaze citováni jiní měštané ku krajskému hejtmanu Leop. Sakovi, jenž sem po

druhé zavítal na komisi. A mezi tím, co mnoho vody zase Bělou uběhlo, až do r. 1722 nenacházíme zmínky o bardonu, jenom s respektem pozorujem, co piva i vína, ovšem na novou škodu obce, všude se vyčepovalo. V červené zahradě u Franty Rybáře přetrhl se šenk panského vína, u vrátného zámecký piva šenk i vína taktéž. Tam poslal si též neznámý gourmand jakéhosi chlapce klášterského. Tomu sebrali peníze i flaši, když šel k p. faráři Hylovi pro víno. Přišel P. Blažej k staršímu Frant. Štrausovi o to. Navrátilo se. Odpověď se dala, že kněží nemají ve víně kupčit, že my měšťané v panském domě máme víno za peníze. Ba, jak se v r. 1722 dne 24. sept. měšťané se sousedy z ulic (patrně s těmi „huličníky") v radním domě v příčině neustálých křivd od vrchnosti páchaných usnesli, posláni až do Mikulova ku knížeti v následujícím roce Ant. Pardubský a Jos. Slouka. Ale svou jeremiádu vedou po léta, až to dojímá čísti dále. Všaktě bylo stezkův oprávněných! A „bardon" žil, rostl a kvetl — a dočkal se přes všechny protesty i našich dnů. V zámku pak v r. 1729 dne 6. juli při příjezdu mladšího pana Jana Čapského začli znovu u vrátného šenkovati pivo i víno. A teprve po 7 letech dne 18. decemb. v novém stavení (nynější residenci) za dobře meritovaného Ant. Pardubského po vzájemném dohodnutí věc vyřízena. Dne 4. nov. 1738 umřel Valter z Dietrichštejna a k nové vrchnosti za purkmistra Frant.

Freislebna vysláno do Brna s vinšem četné poselstvo obcí. Za to dal jim hrabě Leopold z D. křesťanské napomenutí a napomínal dál, aby obec v pokoji s vrchností žila, proti vrchnosti nových soudů nezdvihala a přislíbil býti jim milostivým pánem a dobrou vrchností. A poslušní poddaní po roce slibovali svorné člověčenství a téhož roku dne 15. máje konečně došlo k narovnání mezi měšťany a (přece si ještě Pardubský ulevuje!) uličníky.

Dodatkem ještě několik drobtů z kulturní historie města Boskovic R. 1710 dne 3. okt. vystavena nová kašna na rynku z nákladu z půle obce, z půle vrchnosti, opět nová r. 1731 kamenná postavena kamennickým mistrem a spoluměštanem Frt. Fišerem. Tato zpráva vztahuje se na kašnu v nynější Havlíčkově (Jevíčské) ulici, aspoň na jiném místě čtem: 1731 dne 5. sept. byla učiněna kašna v klousním, hluboká na chlapa ve vodě, kterou Pán Bůh všemohoucí svou božskou mocí skrze přímluvu blahoslavené P. Marie, sv. panny Otilie všichni doufají se tou vodou z té kašny bolení očí, jak boskovští tak z okolních městeček a dědin, uzdraviti, kdo zraku svého zbaven dal sobě té vody přinést, byl jí zase pozdraven a předešlého zraku nabyl. Po 4 letech v Klousném postaven dubový sloup s obrazem sv. Otilie, patronky od bolení očí.

Leta 1719., když se zdejší kostel dlážkou kamennou položil z nákladu far. Cyrila Klátila,

Václava Tovačovského a ještě jiných dobrodinců, otevřena uprostřed kostela krypta, která ani duchovním, ani vrchnosti, ani Majestátu přístupna nebyla, tím míň občanům zdejším a zapovězena byla. V ní leží slavné paměti Milost Pan Jaroš Zástřizl, který našim předkům měšťanům Boskovským privileje vydal. Bůh mu dej lehké odpočinutí a světlo věčné, dej Bože, ať mu svítí. Spatřeny byly dvě cínové truhly, v jedné ležel Milost pán N. z rodu Zástřizlského. Ten byl zemským hejtmanem, kraječ vladař (e) země Mor., tak jak se rytina na jeho truhle vynachází, že ho celá země Mor. po smrti jeho oplakávala. My měšťané jsme dali udělat truhlu pro J. Milosť p. Jaroše Zástřizla, nebo jeho truhla byla dřevěná shnilá, ale on ve svém oděvu aksamitovém a hedvábných s. v. punčochách celý krom porušení tváře a rukou, se do truhly se vší uctivostí od nás měšťanů položil. Jeho pohřební šaty a hedvábné šaty byly tak pěkné a silné ku podivení (však jsem zapomněl vypsat, jak dlouho tam leží).

Na konec ještě kusou zprávu z r. 1739. o uvítání Leopolda hraběte z Dietrichštejna jakožto nové vrchnosti:

Židi jej též v rynku vítali s podnebím a jejich ceremonijami. Jakub Donát držel konvici pozlacenou s vínem a pil lotr židovská, až mu po bradě teklo; vinšovali mu, aby měl zdraví 248 let a živ byl 365 let a za zdraví aby zas byl živ 100 let a po 100 letech aby zas byl tak mladý, jak je včil.